

Qorxmaz Cavanşir oğlu Hüseynov və Fərda Əli oğlu İmanovun müəlliflikləri ilə "Cəbrayıl rayonunun su mənbələri" ("Nurlar" NPM, 2021) adlı kitab çapdan çıxmışdır. Kitabın elmi redaktoru AMEA-nın müxbir üzvü Ələvsət Gülüş oğlu Quliyev, rəyçiləri akademik R.M.Məmmədovla dosent F.H.Həsənovdur. Kitabın redaktoru Anar Cəbrayılıdır. Kitabın ön sözündə Qorxmaz Hüseynov kitabın yazılma prinsipləri və əhəmiyyəti ilə bağlı yazır: "Məlum olduğu kimi, işğal dövründə rayonun bütün infrastrukturunu, o cümlədən su təsərrüfatı infrastrukturunu sıradan çıxarılmışdı. Baxımsızlıq səbəbindən kanallar lillənmiş, kollektorları qamış və ot basmış, kəhrizlər və bulaqlar batmışdı.

Bu kitabda Cəbrayıl rayonunun bütün ərazisində və yaşayış məntəqələrində işğaldan əvvəlki dövrdə mövcud olmuş su mənbələri və su təsərrüfatı haqqında rayon sakinlərinin yaddaşlarında və ədəbiyyat mənbələrində olan məlumatlar toplanaraq sistemləşdirilib. Kitabın yazılmasında əsas məqsəd Cəbrayıl rayonunun mədəni irsinin tərkib hissəsi olan su obyektləri, xüsusilə kəhrizlər haqqında məlumatların dəqiqləşdirilib gələcək nəsillərə ötürülməsi, eyni zamanda rayon işğaldan azad olunduqdan sonra içməli su təchizatı və meliorasiya sahələrində həyata keçiriləcək infrastruktur layihələrinə dəstək verməkdir.

vələrində kəhriz və bulaqların dəqiqləşdirilmiş siyahıları ilə yanaşı, subartesian quyularının yerləri və sayı da verilməmişdir.

Kitabda rayonun əkin sahələrini suvarmaq üçün istifadə edilən su mənbələri, həmçinin suvarma sistemləri və həyata keçirilmiş mühüm suvarma layihələri haqqında da məlumat verilmişdir.

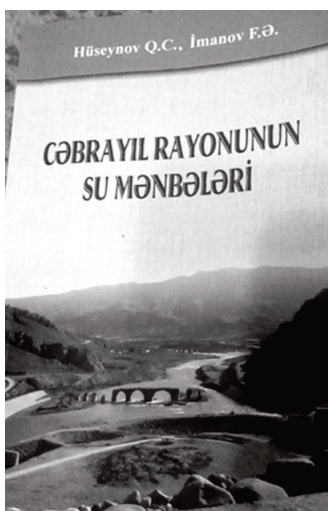
1987-1989-cu illərdə Cəbrayıl rayonunun Arazboyu ərazilərində ilk dəfə olaraq kompleks meliorasiya tədbirləri aparılmış, Gəyən düzündəki dəmyə torpaqlarına su çıxarılması üçün obyektin tikintisinə başlanılmış, 13 yeni müşahidə quyusu qazılmışdır" (s.11-13). Göründüyü kimi, kitabda Cəbrayıl rayonu ərazisində işğaldan əvvəlki dövrlərdə mövcud olmuş su mənbələri ilə bağlı məlumatlar əksini tapıb. Qeyd olunduğu kimi, kitabın yazılmasına 2018-ci ildən başlanılmışsa da, torpaqlarımızın işğaldan azad olduğu vaxtdan sonra - 2021-ci ildə işıq üzünə gəlib. Bu, onu göstərir ki, kitabda göstərilən su mənbələri, bulaqlar, kəhrizlər və s. haqda məlumatların əksəri o yerin sakinlərinin şifahi yaddaşındakılara əsasən yazıya alınıb. Məlumdur ki, su həyat deməkdir. Su ehtiyatları ilə - müxtəlif cür su mənbələri ilə (bulaq, çay, kəhriz və s. ilə) zəngin olan Cəbrayılımda həyat qaynayıb-daşırdı. Əhali öz doğma dedəbaba yurdunda halal zəhmətlə əkib-be-

Cəbrayıl rayonunun su mənbələri

Yeri gəlmişkən, bu kitabın yazılmasına Cəbrayıl rayonu işğaldan azad edilməmişdən əvvəl - 2018-ci ildə başlanılmışdır. Sevindirici haldır ki, bu ərəfədə tarixi hadisə baş vermiş, 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində rayon ərazisi işğaldan azad edilmişdir.

Son dövrlərdə Cəbrayıl rayonu və onun bir sıra kəndləri haqqında çoxsaylı kitablar yazılmışdır. Həmin kitabların bəzilərində rayonun su mənbələrinə, xüsusilə kəhriz və bulaqlarına da toxunulmuşdur. Sözügedən kitabların bir çoxunun adları oxuculara təqdim edilən bu yeni kitabın ədəbiyyat siyahısında göstərilmişdir. Təbii ki, sual olunur: rayonun su mənbələri haqqında yeni kitabın yazılması hansı zərurətdən qaynaqlanır?

Oxuculara təqdim edilən kitabda su mənbələri yeni aspektlərdə tədqiq edilmiş və bu mənbələrin coğrafiyası - konkret yeri və məhsuldarlığı (orta su sərfi və debiti) haqqında məlumatlar toplanaraq ümumiləşdirilmişdir. Belə hesab edilmişdir ki, bu məlumatlar rayon işğaldan azad edildikdən sonra su təsərrüfatı infrastrukturunu bərpa olunarkən su mənbələrinin axtarışı üzrə yerinə yetiriləcək çöl tədqiqatları zamanı faydalı olacaqdır. Digər tərəfdən, əvvəllər çap edilmiş kitablarda bir sıra kəndlərin (Yuxarı Nüsüs, Karxulu, Qəzər, Quşçular, Məstalıbəyli, Xudayarlı, Cəfərabad, Aşıq Məlikli) hidronimləri - su mənbələrinin adları, ümumiyyətlə, verilməmişdir. Yeni kitabda bu boşluq da aradan qaldırılmış, Cəbrayıl rayonunun 97 yaşayış məntəqəsinin hər birinin su mənbələrinin adları, onların yeri və məhsuldarlığı göstərilmişdir. "Cəbrayıl rayonunun toponimləri" adlı kitabda əksər yaşayış məntəqələri üzrə su mənbələrinin siyahısı verilmiş də, bu siyahı tam deyil. 30-a yaxın kənd (Balyand, Qaracallı, Doşulu, Hovuslu, Çələbilər, Qazanzəmi və s.) üçün bu siyahıya çoxsaylı əlavələr edilmişdir. Belə ki, qeyd olunan kitabın müəllifləri Cəbrayıl rayonu ərazisində 147 kəhriz və 290 bulaq adı göstərmişlər. Lakin yeni kitabda artıq bu rəqəmlər müvafiq olaraq 198 və 529 təşkil edir. Kitabın əla-

cərmə işləri aparır, dinc mədəni quruculuq, abadlıq işləri ilə məşğul olurdu. Dinc, firavan həyatımızı əhrimən xislətli ermənilər havadarlarına arxalanmaqla pozdular. 1993-cü ildə torpaqlarımızı işğal etdilər. 30 ilədək torpaqlarımızı işğaldan saxlayan düşmənlərimiz yaşayış adına, abadlıq adına nə varsa, hamısını məhv etdilər. O cümlədən də, həyat mənbəyi hesab olunan bulaqlarımızın, kəhrizlərimizin gözünü kor qoydular-qurutdular, yoxa çıxartdılar.

Bu da düşmənlərimizin mənfur təbiətindən irəli gələn haldır. Çünki Cəbrayıl da, digər işğal edilmiş ərazilərimizdə düşmənlərimiz üçün yad-yabançı olan yerlərdir. İnsan xilqətən-təbiətən özünə doğma olan yerləri vətən kim əzizləyir, müqəddəs tutur və o torpaqlarda ilhamla qurub-yaradır, yaşayır və abadlıq işləri aparır. Həyat, yaşayış mənbəyi olan bulaqların, kəhrizlərin və s. nin məhvi torpaqlarımıza düşməncəsinə olan ögey, yad münasibətin nəticəsi idi. Bir də ki, nağıllarımızda, folklorumuzda əjdahaların, divlərin suyun (bulağın, çayın) qabağını kəsməsi və verəcəyi suyun müqabilində əhalidən qurbanlar tələb etməsi məlum süjetlərdir. Ermənilər əhrimən xislətli məxluqlardır, divlər, əjdahalar da elə təbiətə əhrimən xislətli mənhus qüvvələrin təmsilçiləridir. Bu mənada Cəbrayıldakı su mənbələrini sıradan çıxaran ermənilər folklorumuzda təcəssümünü tapmış əhrimənin, əhrimən xislətli divlətin, əjdahaların real prototipləridirlər. Düşmənlərimiz özlərinə məxsus olan mənfəət obrazlarının əlamətlərini daşımış, mənfur qüvvələrin missiyalarını yerinə yetirmişlər. Miflərimizdə, inamlarımızda Xeyir ruhun Şər üzərində qələbə çalacağı ideyası hakim olduğu kimi, realıqda da bu özünün təsdiqini tapdı. 44 günlük Şanlı Vətən müharibəsi Xeyirin Şər üzərindəki Qələbəsi oldu. Bulaqlarımızın gözünü tutan əjdaha, div timsallı erməniləri məhv etdik. Artıq yurdu muza abadlıq, yaşıllıq və həyat bəxş edən bulaqlarımız - axar sularımız kəsiləcəkdir!..

Şakir ALBALIYEV